

ми бачимо як щось побутове опиняється в просторі мистецтва так само як побутове і повсякденне має опинитися в полі філософського розгляду/філософської уваги.

Така практика є застосовуваною в критичній масі інтелектуалів, а відповідно, вона може стати підґрунтям для соціально спрямованої дії. Вона може призвести до трансформації усталеної та узвичаєної дійсності, як і до нових шляхів розуміння та філософського переосмислення.

Література:

1. Агамбен Дж. Что современно? / Дж. Агамбен. Пер. с итал. – К.: ДУХ ІАІТЕРА, 2012. – 78 с.
2. Бадью А. «Маніфест філософії» // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://artinfo.ru/ru/news/main/Alain_Badiou-manifeste_pour_la_philosophie.htm#3
3. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
4. Бодрийяр Ж. Фантомы сучасності (Фантомы современности / Жан Бодрийяр // Призрак толпы : [сборник работ в 2 ч.] / Карл Ясперс, Жан Бодрийяр . – М. : Алгоритм, 2008.
5. Грей Дж. Поминки по Просвещению // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.lomonosov-fund.ru/enc/ru/library:0128648>
6. Гройс Б. Искусство в 21-ом веке. От объекта к событию // Електронний ресурс. – Режим доступу: www.mmoma.ru/filemanager/download/23462/
7. Осборн П. Вигадка сучасного // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://syg.ma/@furqat/vymysiel-sovriemiennogho-iz-knighi-pitiera-osborna-libo-viezdie-libo-nikak-filosofia-sovriemiennogho-iskusstva>
8. Онфре М. Нещастя і велич філософії // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://censura.ru/articles/miseregrandeur.htm>
9. Тёрнер Б. Массовая культура, различие и стиль жизни / Б. Тернер // Контексты современности. Актуальные проблемы общества и культуры в западной социальной теории. Хрестоматия. – Казань, 2000. – 342 с.
10. Слотердайк П. Критика циничного розуму. / Петер Слотердайк; пер. с нем. А. Перцева; испр. изд-е. – Екатеринбург: У-Фактория, М.: АСТ. МОСКВА, 2009. – 800 с.
11. Giddens A. The consequences of modernity. –Staford (Cal.), 1990. – P. 133–138.
12. McDonagh, Martin. Three Billboards Outside Ebbing, Missouri (2017) // Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.imdb.com/title/tt5027774/>
13. Trier, Lars von. Melancholia (2011) // Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.imdb.com/title/tt1527186/?ref=fn_al_tt_1

УДК 128:17 (092)(450)

Пономаренко В.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ П'ЕТРО ПОМПОНАЦЦІ НА ДУШУ ТА МОРАЛЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

В контексті сучасних проблем ставлення людини до людини досліджується доволі сміливий і оригінальний погляд на душу філософа епохи Відродження П'єтро

Помпонаці. Показано його глибоко теоретичне дослідження робіт Аристотеля та близькі до матеріалістичних висновки щодо відношення душі й тіла людини. І як результат, він розробив доволі оригінальну етику як альтернативу християнській етиці.

Ключові слова: етика, мораль, моральність, Аристотель, П'єтро Помпонаці, душа, епоха Відродження.

Пономаренко В.В. Философский взгляд помпонацци на душу и мораль в контексте современности. В контексте современных проблем отношения человека к человеку исследуется довольно смелый и оригинальный взгляд на душу философа эпохи Возрождения Пьетро Помпонацци. Показано его глубоко теоретическое исследование работ Аристотеля и близкие к материалистическим выводы по отношению души и тела человека. И как результат, он разработал довольно оригинальную этику в качестве альтернативы христианской этике.

Ключевые слова: этика, мораль, нравственность, Аристотель, Пьетро Помпонацци, душа, эпоха Возрождения.

Ponomarenko V. Philosophical views of the pietro pompanazzi in the context of modernity. In the context of the modern problems of the relationship between man and man, a rather courageous and original view of the soul of the philosopher of the Renaissance, Pietro Pompanazzi, is explored. His deep theoretical study of Aristotle's work is shown. But rather materialistic conclusions about the relation of the soul and body of a person. And as a result, he developed a rather original ethics as an alternative to Christian ethics.

Key words: ethics, morality, Aristotle, Pietro Pompanatzzzi, soul, Renaissance.

Вступ. В наш час проблема взаємних стосунків, порозуміння, взаємодії між людьми залишається далекою від вирішення. Починаючи від побутового рівня, коли людина порушує всі розумні і нерозумні межі ставлення до іншої людини, до її права на навчання, розвиток, творчість, любов, і зрештою – життя. Щодня ЗМІ інформують нас про факти абсолютно деструктивної, антисоціальної та аморальної поведінки; майже щодня відображаються факти безглузлого позбавлення однією людиною життя іншої людини, а часто, і свого власного. І закінчуючи суспільними відносинами та геополітичною кризою, коли політики всіх шаблів, даючи клятви, постійно їх порушують, збільшуючи власні накопичення за рахунок простих громадян, хабарів, війн, наче вони їм знадобляться завтра... Завтра? А чи настане це Завтра, якщо вже станом на сьогодні ми маємо проблему вичерпання ресурсів, екологічну катастрофу та ядерний потенціал в руках політиків з егоїстичними амбіціями.

Всі ніби забули про категоричний імператив Канта, або взагалі не вважають за потрібне знати його досвід. Реалії сьогодення доводять, що ситуація ще більше загострюється. Ми бачимо, як посилюються заходи щодо порушників законодавства: збільшуються штрафи, покарання, тюрми переповнені в'язнями, кількість злочинів росте.

Тим хто при владі варто пам'ятати, що крім законодавства, є ще моральна складова, етичні норми. Адже, втримують вони цей фактор доволі односторонньо. Спроби змінити щось в цьому плані в суспільстві ототожнюються з релігійною етикою, в

Україні – з християнською. Держава почала впускати в школи священнослужителів для її проповідування, в армії ввела посаду капеланів, можливо, в перспективі душпастирі і для чиновників передбачені, але не будемо забігати наперед.

Звичайно, навряд чи нам вдасться повністю охарактеризувати роль моралі у суспільстві та точно описати дії, необхідні для нормалізації відносин в суспільстві в межах однієї статі. В той же час суспільство не вперше стикається з даними труднощами, і напрацювало вже певний досвід, який теоретично оформився в філософії.

Ми не закликаємо сліпо переймати досвід попередніх поколінь, проте знати його рекомендуємо, щоб не повторювати помилок минулого. Тому в даній роботі нам хотілося б зосередити увагу на питанні ролі християнської моралі у суспільстві та чи можливі якісь альтернативи даним нормам. В цьому контексті доцільно звернутися до поглядів епохи Відродження, що започаткувала товарно-грошові відносини, в яких ми зараз співіснуємо. Адже саме в цьому «фундаменті» теперішнього суспільства вже були закладені ті «тріщини стін», що «розходяться» з кожним роком. Більше того, погляди філософів Відродження часто були значно сміливішими, радикальнішими і оригінальнішими, ніж погляди на вирішення сучасних проблем заангажованими сучасністю «теоретиками».

Одним із таких цікавих філософів тієї епохи, на погляди якого нам би хотіли звернути увагу, був П'єтро Помпонацці (1462-1525 рр.). Як відзначає А.Ф. Лосєв, спираючись на дослідження Е. Вайля, в філософії цього послідовника Аристотеля здійснюється відкриття моральності як такої, і хоча на його думку виконати її заповіді людині не до снаги, все ж за філософією Помпонацці залишається заслуга цього відкриття. А самого філософа Е. Вайль возвеличує до рівня творця науки про людську моральність. [3, 359]

І це при тому, що він не входив до числа тих «титанів» епохи Відродження, про яких згадує Ф. Енгельс в своєму дослідженні: «Люди, що заснували сучасне панування буржуазії, були всім чим завгодно, але тільки не людьми буржуазно-обмеженими. Навпаки, вони були більш-менш овіяні характерним для того часу духом сміливих шукачів пригод. Тоді не було майже жодної великої людини, що не зробила би далеких подорожей, не говорила би на чотирьох або п'яти мовах, не проявила б себе в декількох областях творчості. ... Але що особливо характерно для них, так це те, що вони майже всі живуть у самій гущі інтересів свого часу, беруть живу участь у практичній боротьбі, стають на сторону тієї або іншої партії й борються хто словом і пером, хто мечем, а хто й тим й іншим разом. Звідси та повнота й сила характеру, які роблять їх цільними людьми. Кабінетні вчені були тоді виключенням; це або люди другого й третього сорту, або розсудливі філістери, що не бажають обпекти собі пальці». [7, с. 346-347]

Можемо констатувати, всі ці риси відсутні у П'єтро Помпонацці. Його життя було повною протилежністю вищезазначеним критеріям: народився в багатій сім'ї, що дозволило йому отримати схоластичну освіту в Падуанському університеті, після закінчення якого він залишився в цьому ж університеті викладати філософію, лише в 1512 році переїхав продовжувати викладання в Болонський університет, де й закінчилося його життя. Все своє життя він виконував головне своє завдання, як викладач – коментувати філософські погляди Аристотеля, спираючись на тих, хто виконав вже цю

роботу, а саме: Аверроеса, Фоми Аквінського, Дунса Скота... Форма і мова (латина) викладання теж цілком схоластичні. В той же час, він не анахронізм попередньої епохи, як зазначає один з плідних дослідників епохи Відродження А.Х. Горфункель [2, с. 162]. Це підтверджується й тим, що його головний твір «Про безсмертя душі» [6], був спалений Інквізицією через дуже короткий час після його оприлюднення в 1516 році.

І це попри те, що П. Помпонацці спирався у своїх дослідженнях на філософію Аристотеля. Щоправда, він не сприймав його погляди догматично, як це було характерно для схоластики в цілому. Так, наприклад, біографи Помпонацці описують випадок, в університеті. Коли стало відомо про життя людей на екваторі, що заперечувала середньовічна наука, спираючись на твердження Аристотеля, то П. Помпонацці сміливо і однозначно констатував: «Отже, те, що тут говорить Аристотель – нісенітниця» [2, с. 163]. Так само критично сприймає Помпонацці і погляди Фоми Аквінського, деякі думки якого він відверто називає «маячнею».

Саме така неформальність в формальних колах схоластики і заформалізованість багатьох інших представників епохи Відродження, мабуть і була однією з причин оригінального і сміливого вирішення П. Помпонацці ряду філософсько-етичних проблем філософом.

Щоб переконатися в цьому, звернемося до самої роботи «Про безсмертя душі», яка була перекладена і видана російською мовою відносно нещодавно в 1990 році.

З самого початку слідом за Аристотелем, спираючись на його твір «Про Душу» [2] Помпонацці, в контексті середньовічної термінології, дуалістично розглядає людину. Філософ доволі сумлінно досліджує всі можливі варіанти відношення душі та тіла, констатуючи подвійну природу людини [6, с. 4]. І хоча він продовжує спиратися на трактат Аристотеля в своєму дослідженні, в той же час є й суттєва відмінність в акцентах, які ставив Аристотель і Помпонацці, відповідно до потреб своєї епохи. Це чудово підмітила Є.В. Марєєва: «В трактаті Аристотеля «Про Душу» головна тема – відношення душі й тіла в будь-якій живій істоті, а питання безсмертя душі тим самим виявляється другорядним. В трактаті Помпонацці, як і в християнських богословів, ситуація інша. В центрі його уваги – природа розумної душі і її безсмертя» [4]. Адже якщо ще в Середньовіччі це питання цікавило мало кого, тому що сприймалося в основному на віру, то в період Гуманізму, та розвитку індивідуалізму, воно стало чине найголовнішим.

Недаремно «головний неоплатонік» Відродження Марсіліо Фічіно (1433-1499) саме цій проблемі присвятив основний свій твір з однозначною назвою «Платонівське богослов'я про безсмертя душі». Не менш цікавило це питання і Помпонацці. Кожен раз, завершуючи читання курсу про Аристотеля, «Перетто Мантуанець», як називали його сучасники, звертався до студенської аудиторії зі словами: «Панове... Одному переконливому доказу безсмертя розумної душі я б віддав перевагу над папською владою і всіма багатствами світу...» [4].

Помпонацці виділяє 6 варіантів відношення душа й тіла в контексті безсмертя, в той же час стверджуючи, що два з них були категорично відкинуті філософами, а саме, що «нематеріальних душ багато, а матеріальна єдина»; та «так само ніхто не вважав, що одна й та сама субстанція в рівній мірі і смертна і безсмертна». Тому він їх не розглядає.

А от до чотирьох, що залишилися, Помпонацці звертається з прискіпливою увагою і звичайно з безпосередньою опорою на філософію Стагіріта.

Перша точка зору стверджує, що «безсмертна душа єдина, смертна ж множинна». До неї схильні Фемістій і Авероес. Друга – «розумна природа реально відрізняється від чуттєвої, але існує стільки ж розумних сутностей, скільки і чуттєвих». Цім двом точкам зору Помпонацці не приділяє особливої уваги, коротко і гостро розкритикувавши їх за допомогою поглядів Філософа. Третє й четверте відношення мають спільну основу: «в людині смертна і безсмертна природи реально тотожні, але ця [єдина] сутність по своїй природі безсмертна і [лише] в деякому відношенні смертна». Проте, в залежності від «міри цього відношення смертності», яку Аристотель чітко не прописав в жодній зі своїх робіт, і сформувалися декілька точок зору. Одна з яких належить Фомі Аквінському, який виводив твердження, що людська душа в більшій мірі безсмертна. Помпонацці, критикуючи точку зору відомого схоласта, і робить протилежний висновок, що душа в більшій мірі смертна.

Цей висновок він опосередковано виводить, посилаючись на відоме твердження Аристотеля: «В більшості випадків, очевидно, душа нічого не відчуває без тіла і не діє без нього, наприклад: в гніві, відвазі, взагалі при відчуттях. Але, більш за все, мабуть, притаманне одній тільки душі мислення. *Якщо мислення є деякою діяльністю уяви, то і мислення не може бути без тіла.* Якщо ж є якась діяльність, чи стан, що властиві одній лише душі, то вона могла б існувати окремо від тіла» [2, с. 373]. На основі цього гносеологічного підґрунтя, Помпонацці продовжує свої розмірковування.

Так, – важає він, – якщо стверджувати, що людська душа є за природою своєю нематеріальною, вона є самостійно існуючою субстанцією. «Через це вона може існувати і діяти без тіла, і існуючи окремо від тіла, зберігає з властивостей душі тільки розум та волю, на кшталт інтелігенцій; і не має ніякої з чуттєвих чи рослинних здібностей, хіба що частково на основі своєї сутності» [6, с. 65-66] І далі: «Але існує інша точка зору, відповідно до якої все це – маячня, що несумісна з принципами філософії» [6, с. 66]. Помпонацці вважає, що більш раціональним буде прийняти «що людська душа, яка є найвищою та найдосконалішою з матеріальних форм, воістину є тим, що визначає буття деякої речі, і ні в якому разі не є сама цією річчю. ... душа не володіє актуальною безкінечністю, але тільки потенційною, як втім, і інші матеріальні речі. І вона по природі своїй володіє органічними та матеріальними можливостями, тобто чуттєвими й рослинними. Але оскільки вона є благороднішою з матеріальних сутностей, і знаходиться на грані нематеріальних речей, їй притаманний деякий присмак нематеріальності, але не за її природою» [6 с. 67].

Слід відзначити, що свої розмірковування щодо смертності душі Помпонацці побудував в кращих традиціях раціоналізму і став предтечею маткріалістичної теоретичної методологічної традиції [4]. Міркування філософа виважені, чіткі і ясні, хоч він і спираються на погляди Аристотеля, в той же час він не сприймає його погляди, як ми казали, догматично. Адже погляди філософа настільки широкі і багатогранні, що там завжди можна було знайти підтвердження своєї точки зору з будь якого питання. Навіть якщо ці точки зору кардинально суперечливі.

Тому й висновок Помпонаці робить в ключі своєї епохи. Можливо під впливом неоплатонізму, він також стверджує, що людина знаходиться поміж двох природ – божественної, та природної. Він висуває свою градацію душ – від рослинного світу до божественних сутностей – інтелігенції. Саме вони з його точки зору вічні, незмінні. Вони наче заражають людину, що дає підставу стверджувати про часткову безсмертність душі людини, яка характеризується аристотелівською категорією «теоретичного розуму» (споглядального, за Помпонаці). З точки зору його філософії, він не має індивідуальних властивостей, і тому розчиняється в безкінечному божестві. А от індивідуальний розум, який відображає всю суть особистості, «практичний» за Аристотелем, (під впливом уявлень епохи Відродження про людину, Помпонаці його розділяє на практичний, діяльний, і окремо виділяє «діючий» розум, віддаючи данину розвитку ремесла), помирає разом з тілом [6, с. 96].

І якщо для античності основним був розум теоретичний, а практичний, навіть для найвидатніших особистостей, залишався несуттєвим (достатньо згадати Сократа), то для епохи Відродження, з розквітом все того ж ремесла і торгівлі, практичний розум стає ключовим. А отже його смертність, по суті, ототожнювалась із смертністю людини, сутність якої збігалася з «ковалем свого щастя», з особистістю. Це призвело до певного морального колапсу, який змушений був вирішувати Помпонаці, і що, на нашу думку, є найважливішою частиною його теоретичної спадщини.

Але перед тим, як перейти до аналізу його міркувань з приводу моральності, треба вслід за італійськими дослідниками Реале і Антісері, що у Помпонаці навряд чи була безпосередньо ціль заперечити твердження, що душа безсмертна. «Він хотів лише заперечити тезу, що цю істину можна з достовірністю продемонструвати за допомогою розуму. Що душа безсмертна, говорить він, це припущення віри, яке, як таке, повинно стверджуватися засобами віри, тобто одкровенням та канонічним писанням, в той час як інші аргументи тут не годяться» [1, 279]. Тобто по суті, філософ, в традиціях аверроїзму, застосовує тут принцип подвійної істини, який, щоправда, в жодній мірі не виправдав покладених на нього надій, про що свідчив V Латеранський собор 1512 року, який констатував, що філософська істина не може і не повинна суперечити богословській.

Таким чином, Помпонаці все ж таки, спираючись на раціоналізм Аристотеля, сформував доволі ґрунтовну критику поглядів Фоми Аквінського, які стали основою католицької віри, з однієї сторони, а з іншої – неоплатоніків на чолі з Марсіліо Фічіно, які розвивали вчення про безсмертя індивідуальної душі. І як результат, теза про смертність душі ще за часів Помпонаці «викликала множину протестів, адже догма про безсмертя душі вважалась абсолютно фундаментальною для платонізму і для всього християнства» [1, с. 279]. І звичайно для моральності християнина.

Ще Фома Аквінський констатував: «Якщо ми не сподівалися воскресіння, людина, скоріш повинна була здійснити будь яких злочин, ніж померти» [6, с. 58]. Тієї ж самої думки притримується і Пьетро де Трабібус: «Якщо немає іншого життя... дурень, хто робить добродійні вчинки і утримується від пристрастей; дурень, хто не віддається хтивості, розпусті, блуду, скверні, обжерливості, марнотратству та пияцтву, жадобі, грабункам, насиллю та іншим порокам» [6, 7-8]. Тому твердження Помпонаці про

смертність душі по суті підривало основи основ, всю моральну складову християнської етики і що змусило його дати своє тлумачення цього питання.

Помпанацці спираючись на відомий маніфест Гуманізму, написаний Піко делла Мірандоллою, в якому саме людина виступає «ковалем свого щастя», розробляє свою концепцію справжньої моральності. Адже, чи взагалі можна вважати моральністю виконання моральних законів винятково з надією на майбутню винагороду і зі страхом перед мук після смерті. Як і Мірандолла, Помпанацці стверджує, що душа знаходиться на першому місці в ієрархії матеріальних істот, і тому, як така, межує з нематеріальними сутностями, знаходячись «посередині між ними, об'єднуючи і ті, і інші»: матеріальна в порівнянні з нематеріальними сутностями, і навпаки, нематеріальна, в порівнянні з матеріальними сутностями» [1, с. 279-280]. Тобто, коли вона діє по-тваринному – вона і є тварина, а коли по-божественному – то наближається до бога, що і є справжньою винагородою людини. «Отже, ті, хто віддає перевагу тілесним насолодам перед моральністю, чи розумними добродіями, скоріше перетворюються в звірів, ніж в богів, а ті, хто віддають перевагу багатству, уподібнюються золотому бичку; одних тому треба називати тваринами, інших – божевільними. Отже з того, що душа смертна, зовсім не слідує, що треба заперечувати чесноти і прагнути тільки до насолод, хіба що хтось не віддасть перевагу тваринному існуванню людському, чи стати божевільним, над тим, щоб бути розумною і розуміючою людиною [6, с. 118-119]. Проте, «життя людське, навіть найкоротше, має переваги скільки завгодно довгому життю скотини» [6, с. 103].

Щодо покарання, зазначає Помпанацці, то жодне зло в сутності не залишається безкарним, і жодне благо в сутності не залишається без винагороди. «Адже треба знати, що винагорода і покарання двоякі: одне сутнісне і невіддільне, друге ж віддільне і привідне. Сутнісною винагородою добродіям є сама добродіяльність, яка робить людину щасливою. Тому що людська природа не може досягнути чогось більш великого, ніж сама добродіяльність... І те ж саме в протилежному сенсі можна сказати і про порок: адже покарання грішнику є сам порок» [6, с. 105]. Також філософ доречно відмічає: «що коли благо винагороджується зовнішнім чином, то сутнісне благо зменшується і втрачає свою досконалість. Наприклад, якщо хтось чинив добродіям, не сподіваючись на винагороду, а інший – в надії на винагороду – то вчинок другого буде не настільки добродіямним, ніж першого» [6, с. 106]. Такий же самий принцип застосовується і до нікчемних вчинків. Таким чином, Помпанацці дійсно доволі сміливо і на нашу думку доволі переконливо обґрунтовує нерелігійну справжню моральність. Моральність, яка має ряд переваг над християнською етикою. Інше питання – як досягти такої моральності.

З нашої точки зору, й на це питання є відповідь у філософів, таких як Спіноза, Гегель, Маркс, Льєнков. Головне – ставлення до людини як до людини і створення умов для розвитку людини, як мінімум, як особистості. Якщо ж ставитися до людей як до скотів, словами то дійсно далі християнської моралі йти не слід. Адже вона дійсно доволі корисна, і навіть Помпанацці стверджує, що уявлення про безсмертність душі було придумане політиками, щоб ті, хто не змогли подолати рівень скотини, були б хоча б сумлінними скотами, знаючи, що їм буде відплата на тому світі. Та чи готове сучасне суспільство вірити в ці вигадки, чи може стримати когось релігійна мораль в часи

постмодерну, скептицизму і нігілізму, який в особі Ніцше констатував ще радикальнішу тезу: «бог помер»? Це вже питання до іншого дослідження. Помпонацці ж виявляється досі актуальним і його ідеї досі варті того, щоб над ними поміркувати, а можливо, і з їх допомогою змінити світ на краще.

Література:

1. *Антисери Д. Реале Д.* Западная философия от истоков до наших дней. Т. 2. Средневековье / Джованни Реале, Дарио Антисери. - С-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1995.- 368 с.
2. *Аристотель* «Про душу» / Аристотель – т. 1
3. *Горфункель А. Х.* Философия эпохи Возрождения. Учеб. пособие. – М. : Высш. Школа, 1980. – 368 с.
4. *Лосев А.Ф.* Эстетика Возрождения. / Алексей Федорович Лосев – М. : «Мысль», 1982. – 633 с.
5. *Мареева Е. В.* Пьетро Помпонацци: у истоков культурно-исторической методологии / режим доступа : <https://progs-shool.ru/voprosy-filosofii/661-petro-pomponacci-u-istokov-kulturno-istoricheskoy.html>
6. *Помпонацци П.* Трактаты «О бессмертии души», «О причинах естественных явлений» / Помпонацци Пьетро – М. : Главная редакция АОН при ЦК КПСС, 1990. – 312 с.
7. *Соколов В.В.* Европейская философия XV-XVII веков: Учеб. Пособие для филос. Фак.-тов ун-тов. / Василий Васильевич Соколов. – М. : Высш. шк., 1984 г. – 448 с.
8. *Энгельс Ф.* Диалектика Природы / Фридрих Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Том 20. (Издание второе.)

УДК: 140.8:82

Бондар Т.І.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається роль переконань як ядра людського світогляду та аналізується значення художньої літератури і основних засобів художнього тексту як одного з важливих чинників впливу на формування світоглядних орієнтирів особистості, зокрема її морально-етичних якостей.

Ключові слова: переконання, світогляд, художня література, художній текст, художній образ, емоції, іронія, метафора.

Бондарь Т.И. Художественная литература как средство влияния на формирование мировоззренческих ориентиров личности. В статье рассматривается роль убеждений как ядра мировоззрения человека и анализируется значение художественной литературы и основных средств художественного текста как важных факторов убеждающего воздействия в процессе формирования основных мировоззренческих ориентиров личности, в частности ее морально-этических качеств .